

Kraków, 25.06.2026 r.

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

dr hab. Magdalena Śmieja, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Instytut

Psychologii Uniwersytetu Jagiellońskiego

Pracownia Psychologii Emocji i Motywacji Close

Relationships Lab

Recenzja rozprawy doktorskiej przedłożonej przez panią Maryam Khan

**pt. „Psychologia zaufania w różnych kontekstach relacyjnych. Rola
emocji i kontroli w relacjach wspólnotowych i rynkowych”**

Opracowanej pod kierunkiem prof. dr hab. dr n. med. Agaty Gąsiorowskiej

oraz dr Anny Kuźmińskiej.

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

W rozprawie doktorskiej przedstawionej przez panią Maryam Khan przeanalizowano psychologiczne aspekty zaufania w różnych kontekstach relacyjnych. Autorka skupia się na zagadnieniu funkcji zaufania w relacjach wspólnotowych (Communal Sharing — CS) i rynkowych (Market Pricing — MP), analizując rolę emocji i kontroli w kształtowaniu zachowań związanych z zaufaniem. Nadrzędnym celem projektu jest ustalenie, czy zaufanie jest zjawiskiem uniwersalnym, czy też przybiera różne formy i opiera się na odmiennych mechanizmach psychologicznych w zależności od charakteru relacji.

Praca doktorska została opracowana w formie serii artykułów naukowych obejmujących trzy wzajemnie uzupełniające się kierunki badań: metaanalizę badań

ul. Romana Ingardena 6

30-060 Kraków

tel. 12 663 24 15

www.psychologia.uj.edu.pl

wykorzystujących paradygmat „gry zaufania” (trust game), systematyczny przegląd literatury dotyczącej roli emocji w zaufaniu oraz serię eksperymentów badających związek między zaufaniem a kontrolą w różnych modelach relacyjnych. Wszystkie artykuły zostały opublikowane lub przyjęte do publikacji w recenzowanych czasopismach międzynarodowych.

Rozprawa składa się z rozdziału wprowadzającego, w którym nakreślono teoretyczne podstawy projektu; części przedstawiającej poszczególne artykuły wraz z opisem zastosowanej metodologii i uzyskanych wyników; dyskusji ogólnej oraz przeglądu ograniczeń badań i kierunków przyszłych badań. Badania empiryczne przeprowadzono na dużych, zróżnicowanych grupach badawczych pochodzących z wielu krajów, a łącznie objęły one kilka tysięcy uczestników. Projekt został zrealizowany zgodnie z wysokimi standardami metodologicznymi, w tym z uwzględnieniem prerejestracji hipotez, analiz mocy statystycznej oraz zastosowania zaawansowanych technik analitycznych.

Celem niniejszej recenzji jest ocena rozprawy doktorskiej w świetle wymogów ustawowych określonych w art. 187 polskiej ustawy — Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Rozprawa doktorska powinna przedstawiać oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, prezentować wiedzę teoretyczną kandydata oraz potwierdzać zdolność kandydata do prowadzenia samodzielnych badań. Po dokładnym przeanalizowaniu pracy doktorskiej stwierdzam, że praca pani Maryam Khan spełnia te kryteria.

Mocne strony projektu

Na szczególną uwagę zasługują aktualność i znaczenie tematu badań. Zaufanie jest jednym z podstawowych pojęć w psychologii społecznej i

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

ul. Romana Ingardena 6

30-060 Kraków

tel. 12 663 24 15

www.psychologia.uj.edu.pl

ekonomicznej, jednak pozostaje zjawiskiem niezwykle złożonym, które przejawia się w różny sposób w zależności od kontekstu danej relacji. Opierając się na teorii modeli relacyjnych Fiske'a oraz analizując mechanizmy psychologiczne charakterystyczne dla relacji wspólnotowych i rynkowych, doktorantka podejmuje ambitną próbę zrozumienia natury zaufania. Perspektywa ta jest szczególnie cenna, ponieważ postrzega zaufanie jako zjawisko osadzone w konkretnych normach społecznych i kontekstach interakcyjnych.

Kolejną wyraźną zaletą projektu jest jego szeroki zakres oraz wielometodowe podejście. Rozprawa doktorska łączy w sobie metaanalizę, systematyczny przegląd literatury oraz serię prerejestrowanych eksperymentów. Ten program badawczy pozwala na analizę badanego zjawiska z wielu perspektyw i świadczy o znacznej dojrzałości metodologicznej kandydatki. Warto także zwrócić uwagę na konsekwentne wysiłki zmierzające do określenia metod i poszukiwania dowodów potwierdzających z wielu źródeł.

Rygor metodologiczny tej rozprawy doktorskiej stanowi jedną z jej największych zalet. Poszczególne badania zostały starannie zaprojektowane i przeprowadzone na dużych grupach badawczych, w których uczestniczyły osoby z różnych krajów i środowisk kulturowych. Kandydatka stosuje metodę prerejestracji, analizę mocy statystycznej, analizy wielopoziomowe oraz modelowanie zmiennych ukrytych. To zaangażowanie na rzecz przejrzystości oraz przestrzeganie współczesnych standardów otwartej nauki należy uznać za jedną z głównych zalet tej pracy.

Uznanie wzbudza także próba integracji kilku kierunków badań. Autorka dokonuje przeglądu literatury dotyczącej modeli relacyjnych, zaufania, emocji i kontroli, wykazując tym samym, że podobne zachowania związane z zaufaniem

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

ul. Romana Ingardena 6

30-060 Kraków

tel. 12 663 24 15

www.psychologia.uj.edu.pl

mogą wynikać z różnych procesów psychologicznych. Szczególnie intrygujące są wyniki badań, które sugerują, że zarówno relacje wspólnotowe, jak i rynkowe mogą sprzyjać zachowaniom opartym na zaufaniu, choć może to odbywać się poprzez odmienne mechanizmy psychologiczne.

Ograniczenia i słabe strony projektu

Pomimo wielu zalet, niniejsza rozprawa doktorska posiada pewne niedociągnięcia. Po pierwsze, trzeba rozważyć poziom oryginalności teoretycznej. Kandydatka wielokrotnie podkreśla, że zaufanie nie jest zjawiskiem jednolitym i przybiera różne formy w relacjach wspólnotowych oraz rynkowych. Jednak wiele głównych tez jest w dużej mierze zgodnych z istniejącą już literaturą. Od dawna uznaje się, że zaufanie może opierać się zarówno na identyfikacji emocjonalnej i trosce o drugą osobę, jak i na kalkulacji oraz strategicznym przewidywaniu korzyści. Wcześniejsze badania wykazały również, że emocje i kontrola odgrywają odmienne role w bliskich relacjach w porównaniu z relacjami o bardziej formalnym charakterze. Pod tym względem główny wkład niniejszej rozprawy doktorskiej polega raczej na syntezie i empirycznym udoskonaleniu dotychczasowej wiedzy niż na zaproponowaniu nowej teorii w kwestii zaufania.

Pewne zastrzeżenia dotyczą również wniosków w zakresie specyfiki zaufania w relacjach wspólnotowych i rynkowych. Wyniki metaanalizy wskazują, że oba te konteksty relacyjne prowadzą do podobnych zachowań związanych z zaufaniem, mimo że mogą one wynikać z różnych uwarunkowań psychologicznych. W związku z tym dane przedstawione w tej pracy w przekonujący sposób wskazują na kontekstowe uwarunkowania zaufania, ale nie potwierdzają jednoznacznie, że zaufanie stanowi odrębne procesy psychologiczne w różnych kontekstach relacyjnych. Moim zdaniem wyniki

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

ul. Romana Ingardena 6

30-060 Kraków

tel. 12 663 24 15

www.psychologia.uj.edu.pl

badan w większym stopniu potwierdzają, że zaufanie ma różne czynniki poprzedzające, niż tezę, że jego podstawowy charakter różni się w zależności od modelu relacji.

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Kolejnym niedociągnięciem projektu jest brak jasno sformułowanego modelu teoretycznego opisującego proponowane mechanizmy. W rozprawie wielokrotnie pojawiają się odniesienia do różnych sposobów budowania zaufania w relacjach wspólnotowych i rynkowych, jednak mechanizmy te nie są bezpośrednim przedmiotem badań empirycznych. W rozprawie doktorskiej nie zaproponowano modelu, który pozwoliłby określić względny wpływ emocji, racjonalnych kalkulacji oraz norm relacyjnych na zachowania związane z zaufaniem. Sprawia to wrażenie straconej szansy, ponieważ taki model mógłby stanowić najbardziej oryginalny wkład teoretyczny tego projektu.

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

Jako badaczka bliskich relacji mam również zastrzeżenia co do wyraźnego rozróżnienia między relacjami wspólnotowymi a rynkowymi, które czasami sugeruje, że te dwie formy relacji opierają się na całkowicie odrębnych mechanizmach psychologicznych. Jedną z najbardziej wpływowych teorii dotyczących bliskich relacji — teoria wymiany społecznej Thibauta i Kelley'ego — głosi, że nawet bardzo intymne relacje opierają się w pewnym stopniu na ocenie korzyści i kosztów oraz na porównaniach z dostępnymi alternatywami. Współczesne badania nad relacjami międzyludzkimi wskazują również, że troska, przywiązanie i normy społeczne współlistnieją z procesami obejmującymi wzajemność, zaangażowanie i oczekiwane korzyści. W związku z tym można poczuć pewnego rodzaju niedosyt, że w rozprawie doktorskiej poświęcono tej linii badań stosunkowo niewiele uwagi i nie zgłębiono w szerszym zakresie kwestii, w której relacje wspólnotowe i rynkowe nie są kategoriami wzajemnie się wykluczającymi, lecz odzwierciedlają one różne proporcje współwystępujących motywów emocjonalnych i kalkulacyjnych.

ul. Romana Ingardena 6

30-060 Kraków

tel. 12 663 24 15

www.psychologia.uj.edu.pl

Uwzględnienie tej perspektywy mogłoby doprowadzić do powstania bardziej zróżnicowanego i bogatszego pod względem teoretycznym modelu zaufania.

Drugi artykuł zawarty w rozprawie również daje pewną podstawę do refleksji. Chociaż przegląd systematyczny stanowi cenne podsumowanie dotychczasowych wyników badań, nie wnosi on nowych dowodów empirycznych i opiera się częściowo na własnej klasyfikacji badań dokonanej przez autorkę, w ramach której badania podzielono na relacje wspólnotowe i rynkowe. W porównaniu ze starannie przeprowadzonymi metaanalizami i badaniami eksperymentalnymi wkład tego badania wydaje się nieco skromniejszy.

Pewne wątpliwości budzi też operacjonalizacja modeli relacyjnych. W kilku badaniach relacje wspólnotowe i rynkowe wywoływano za pomocą stosunkowo prostych manipulacji sytuacyjnych, czyli zadań takich jak „Friendship Task” czy „Wall Street Task”. Nadal nie jest jasne, czy te manipulacje rzeczywiście uruchamiają zasadniczo odmienne modele relacyjne, czy też jedynie wpływają na interpretację konkretnej sytuacji przez uczestników. Chociaż ta kwestia nie podważa przedstawionych wyników, wymaga ona jednak zachowania ostrożności przy ich interpretacji i uogólnianiu.

Wnioski

Moim zdaniem rozprawa doktorska pani Maryam Khan stanowi rygorystyczny i starannie przeprowadzony projekt badawczy. Kandydatka wykazała się dogłębną znajomością odpowiedniej literatury, wysokim poziomem kompetencji metodologicznych oraz umiejętnością opracowywania i realizacji złożonych programów badawczych. Rozprawa stanowi cenny wkład w literaturę poświęconą zaufaniu i relacjom społecznym oraz zapewnia solidną podstawę dla przyszłych badań teoretycznych i empirycznych w tej dziedzinie.

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

ul. Romana Ingardena 6

30-060 Kraków

tel. 12 663 24 15

www.psychologia.uj.edu.pl

Chociaż rozprawa doktorska nie jest pozbawiona pewnych niedociągnięć, zwłaszcza jeśli chodzi o stopień oryginalności teoretycznej oraz opis mechanizmów leżących u podstaw zaufania, nie umniejszają one ogólnej wartości naukowej rozprawy. Wręcz przeciwnie, wskazują one obiecujące kierunki dalszych badań i podkreślają kompleksowość badanego zjawiska.

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Podsumowując, stwierdzam, że rozprawa doktorska przedłożona przez panią Maryam Khan spełnia wszystkie wymogi określone w art. 187 polskiej ustawy — Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r.) dotyczące nadania stopnia doktora. W związku z tym zalecam dopuszczenie pani Maryam Khan do kolejnych etapów postępowania w kwestii nadania stopnia doktora.

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

Podpisany elektronicznie przez
Magdalena Śmieja-Nęcka
25.06.2026
12:20:37 +02'00'

ul. Romana Ingardena 6

30-060 Kraków

tel. 12 663 24 15

www.psychologia.uj.edu.pl